

VYSOKÁ ŠKOLA
FINANČNÍ
A SPRÁVNÍ

VÝVOJOVÉ TENDENCE SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ SE ZAMĚŘENÍM NA EVROPU A ČESKO

Jaroslav Vostatek

27. 11. 2009

OSNOVA

- **Bismarckův model: sociální pojištění**
- **Česko: sociální pojištění nemáme**
- **Beveridgeův model**
- **Občanský princip (CZ)**
- **Všeobecnost zdravotní péče**
- **Opt-out do soukromého pojištění (Chile 1981)**
- **Povinné soukromé starobní spoření (WB 1994)**
- **10 mýtů a „diverzifikace“ (WB 1999-2005)**
- **Moderní sociální důchodové pojištění: NDC**
- **Povinné soukromé zdravotní pojištění (NL)**
- **Panevropský model sociálního zabezpečení**

BISMARCK: SOCIÁLNÍ POJIŠTĚNÍ

- **Vznik: Německo, konec 19. století (bič – cukr)**
  - Sociální pojištění úrazové, nemocenské, důchodové
    - Zdravotní péče: malá složka nemocenského pojištění
- **Pro dělníky, později též pro úředníky a další zaměstnance**
- **Dávky na úrovni sociální pomoci**
- **Důchodový věk: 70 let**
  - od roku 1916: 65 let
- **Československo: dělnické důchodové pojištění až od roku 1926**
  - **Důchodový věk 65 let**
    - Důchod starobní jest důchod invalidní, jen není třeba zkoumat invaliditu

SOCIÁLNÍ A SOUKROMÉ POJIŠTĚNÍ

- **Pojistné (premium) a dávky/plnění (benefits)**
- **Sociální pojištění**
  - **Zásada ekvivalence**
    - **Konstrukce pojistného a dávek: % z výdělku, do stropu**
  - **Zásada sociální solidarity**
- **Soukromé pojištění**
  - **Zásada ekvivalence**
    - **Individualizace pojistného podle rizika**

SOCIÁLNÍ POJIŠTĚNÍ

- **Bismarck, Evropa**
  - **Pojistné = sazba * výdělek**
    - **Výdělkový strop: Německo: 2 * Ø celostátní výdělek**
    - **Z výdělku přes strop se pojistné neplatí**
  - **Dávka = sazba * výdělek**
    - **Výdělkový strop – stejný jako při výpočtu pojistného**
    - **Z výdělku přes strop se dávka nevypočítává**
    - **Důchod = sazba * počet let pojištění * výdělek**
    - **„Redukční hranice“ neexistují**
      - **Nad stropem: redukce na 0 %**

SOCIÁLNÍ POJIŠTĚNÍ

- **Učebnice USA: sociální pojištění zahrnuje všechny aktivity státu v sociální oblasti**
  - Též: podpůrné programy pro veterány a farmáře (ceny)
- **Česko: sociální pojištění nemáme (jen slang)**
  - Právně i ekonomicky
  - Ústavní soud podvědomě vycházel z toho, že sociální pojištění máme (měli bychom mít)
    - Karenční doba – zákon o stabilizaci veřejných rozpočtů
    - E. Wagnerová: argumentace rozhodnutím německého Ústavního soudu
  - Ve střední Evropě jsme ojedinělí

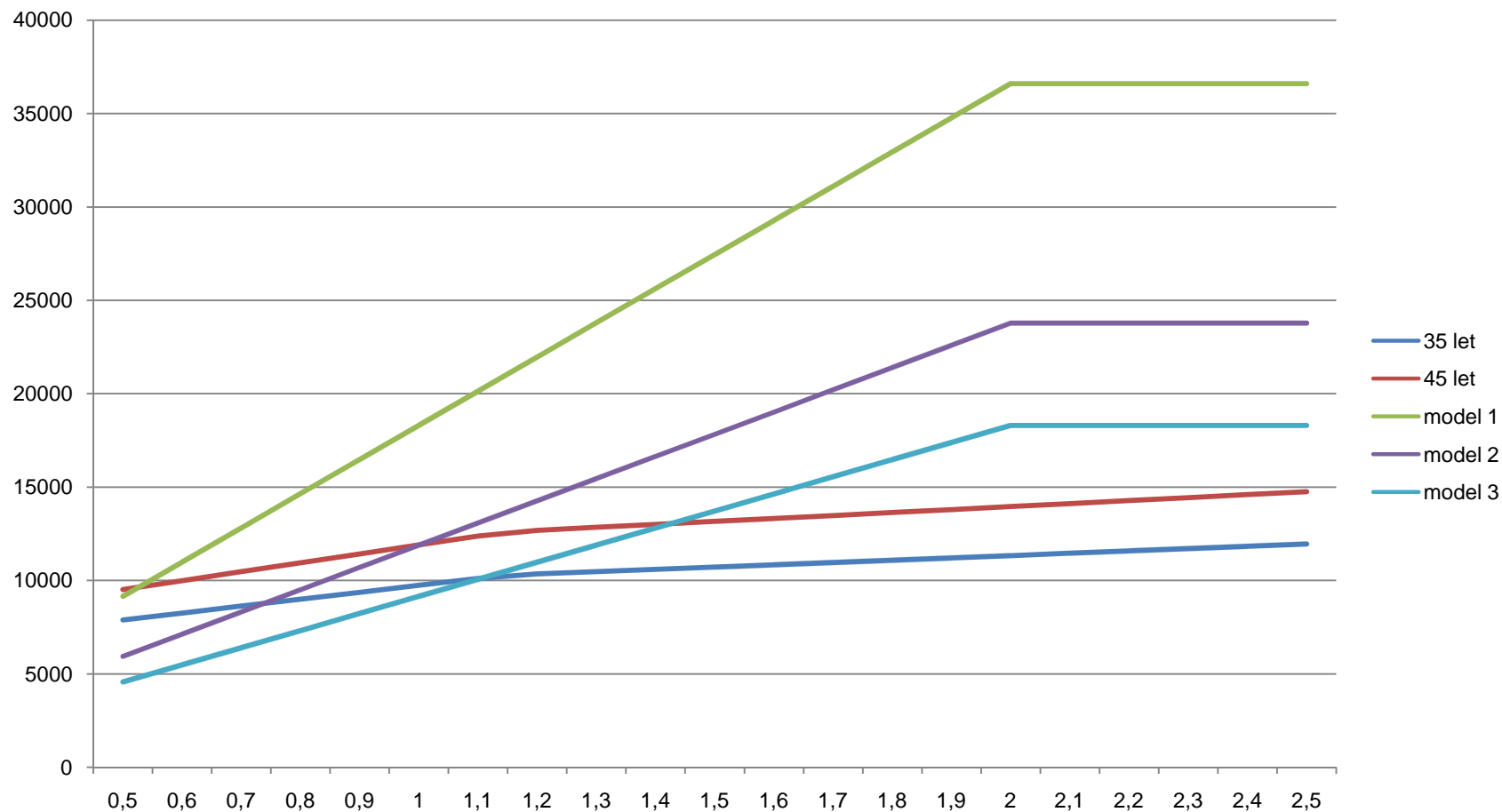
STAROBNÍ DŮCHODY:

INDEX PROGRESIVITY (OECD 2009)

	Index
Irsko	100 %
Nový Zéland	100 %
Kanada	88 %
Velká Británie	81 %
Austrálie	70 %
Česko	69 %
Belgie	57 %
Dánsko	53 %
Švýcarsko	53 %
USA	41 %

	Index
Švédsko	-9 %
Maďarsko	0 %
Slovensko	1 %
Itálie	2 %
Polsko	3 %
Řecko	4 %
Nizozemsko	6 %
Finsko	8 %
Německo	24 %
OECD (Ø)	35 %

ZÁVISLOST STAROBNÍHO DŮCHODU NA NÁSOBKU Ø VÝDĚLKU: ČESKO (35 a 45 let pojištění) a MODEL SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ (100 %, 65 % a 50 % čistého výdělku)

BEVERIDGE: UNIVERZÁLNÍ DÁVKY

- **Vznik: Velká Británie 1946-1948, Nový Zéland 1938**
- **„Národní pojištění“ (1946) – pro všechny od kolébky do hrobu**
  - Univerzální peněžitě dávky na úrovni sociálního minima
  - Univerzální pojistné
    - Nezapadá do liberálního modelu
  - Nejlevnější „moderní“ systém sociálního zabezpečení
  - „Národní pojištění“ = marketingové označení
- **„Národní zdravotní služba“ (1948)**
  - Univerzální zdravotní péče
    - „nejlepší a nejmodernější“ zdravotní péče

UNIVERZÁLNÍ DÁVKY

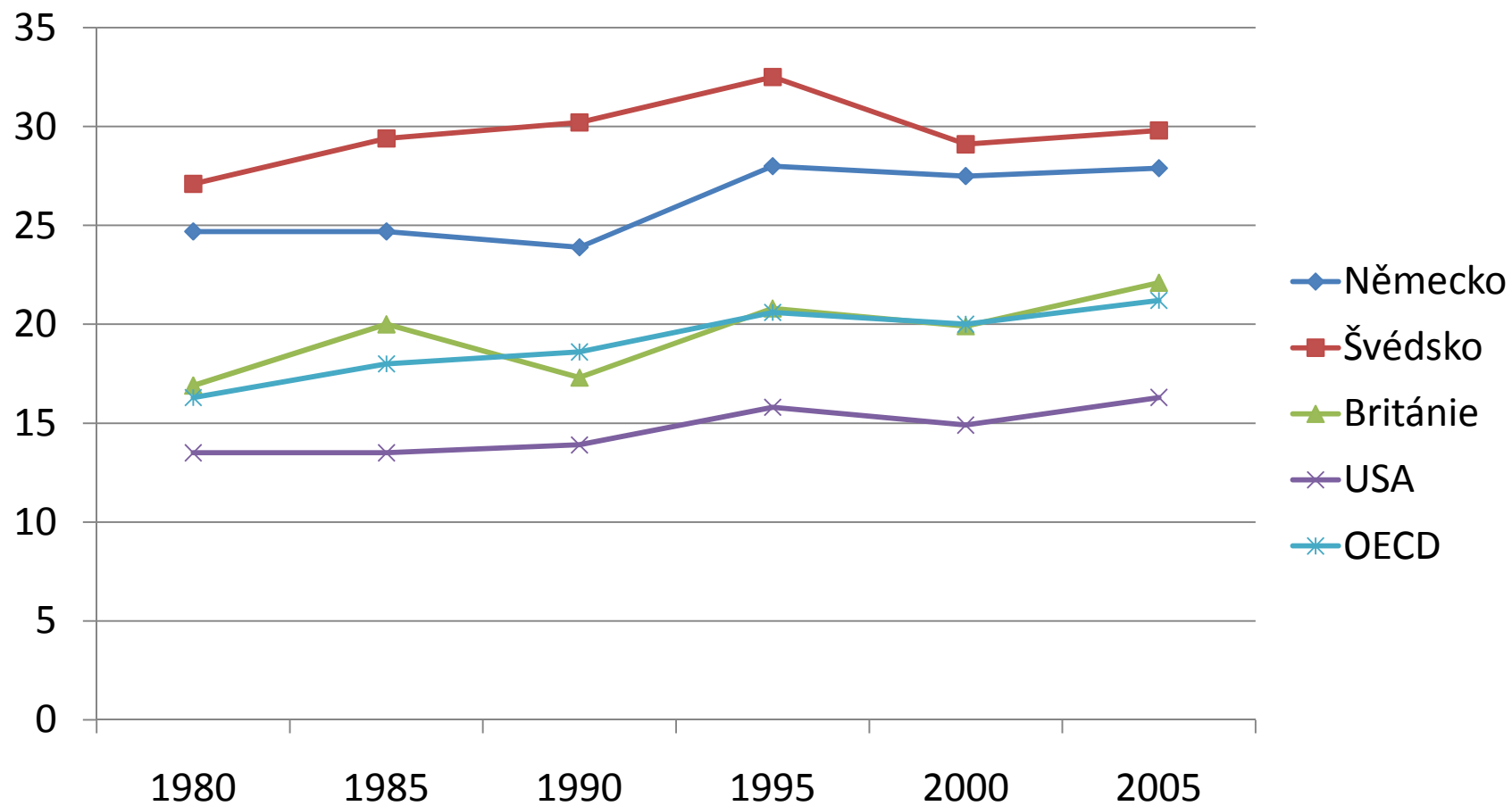
- **Praxe: výraznější rozvoj 2. a 3. pilíře**
  - Podnikové zaopatření (occupational schemes)
  - Individuální pojištění a spoření
    - Personal pensions ve Velké Británii
- **Česko:**
  - **CS 1990: zavedení „státního vyrovnávacího příspěvku“**
= univerzální dávka
  - **CZ 1996: transformace na univerzální důchod**
„základní výměra důchodu“
  - **Klausova vláda**
    - Využívání valorizací k posilování úlohy univerzálního důchodu
    - Penzijní připojištění: „občanský princip“
      - Relativně nejvyšší dotace na světě
    - Odmítání a diskriminace podnikového zaopatření

VŠEOBECNOST A ÚPLNOST

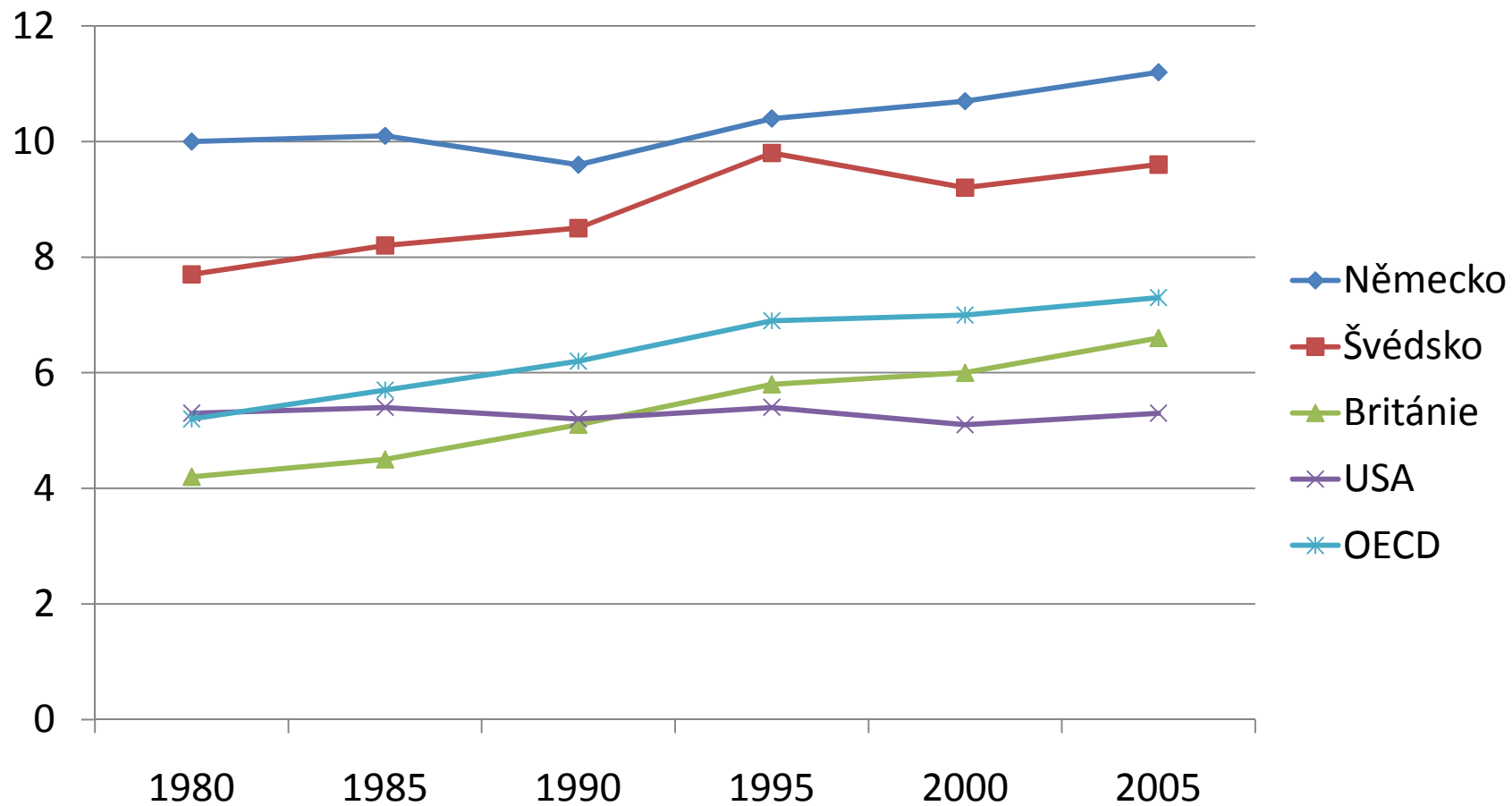
Výrazná dynamika sociálního zabezpečení po 2. světové válce

- Růst dávek
- Růst všeobecnosti systémů sociálního pojištění
- Zavádění dodatečných systémů a pilířů
  - Nordický model: univerzální dávky + sociální pojištění
- Prodlužování lidského věku
- Snižování důchodového věku
- Zdravotní péče: „medical inflation“
  - Rozvoj léčebných možností a léků **x** „rozpočtová omezení“
  - „Nový univerzalizmus“: má-li být dnes poskytována zdravotní péče všem, nemůže být poskytována veškerá možná péče
    - Rozpor s ústavami (CZ: „právo na bezplatnou zdravotní péči“)

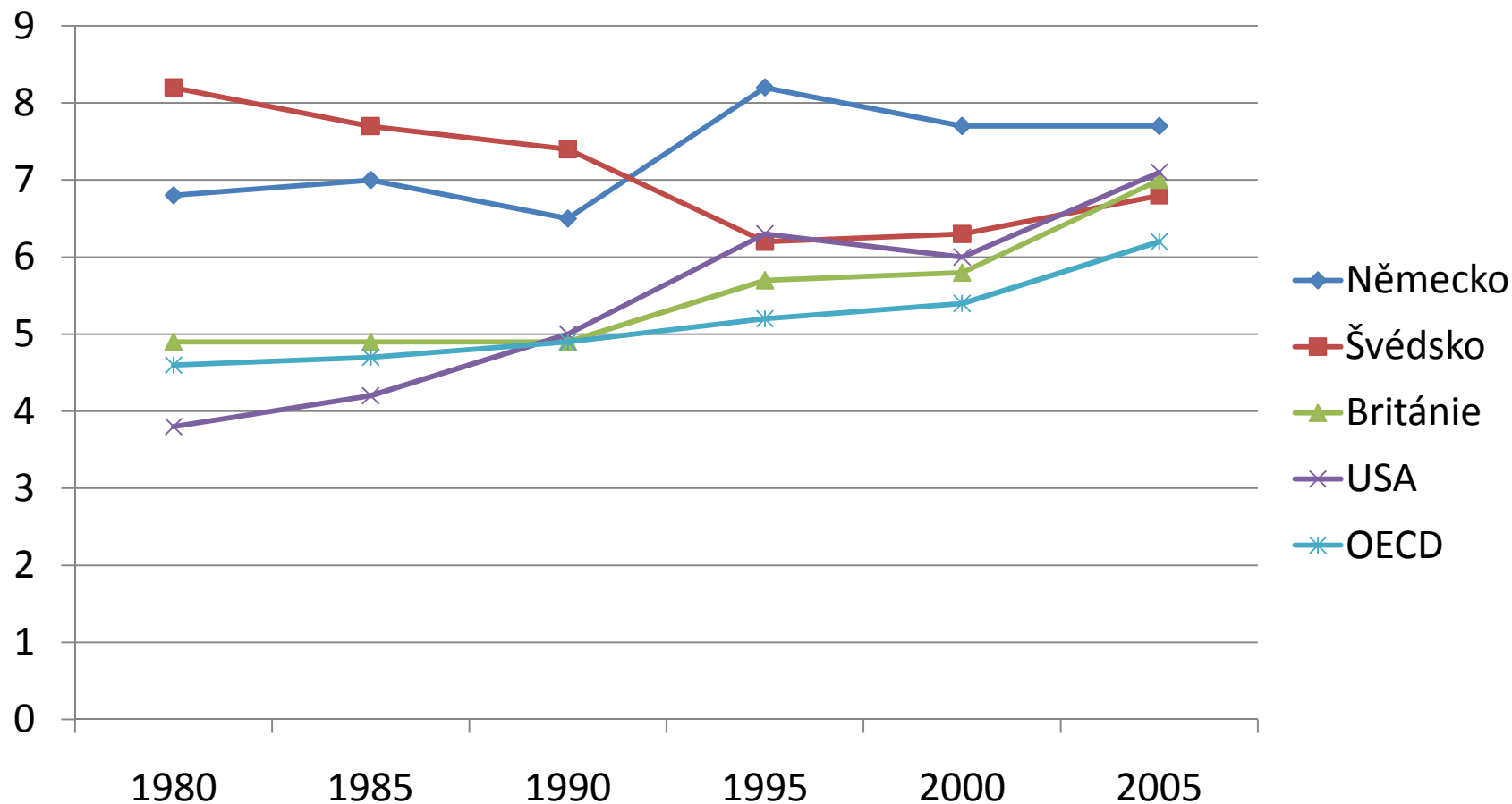
SOCIÁLNÍ VÝDAJE V % HDP

VEŘEJNÉ A POVINNÉ SOUKROMÉ DŮCHODY V % HDP

VEŘEJNÉ A POVINNÉ SOUKROMÉ VÝDAJE NA ZDRAVOTNÍ PÉČI V % HDP

CHILE 1981: OPT-OUT

Pinochet, Chicago boys

- **Opt-out do soukromého penzijního systému**
  - **Soukromé penzijní fondy**
    - Skupinové invalidní a pozůstalostní pojištění nakupují u soukromých pojišťoven
    - Penze: čerpání individuálního účtu u penzijního fondu, nebo nákup penze u soukromé pojišťovny (x tržní selhání na trhu penzí)
  - **Intenzivní státní podpora, vytvoření rezerv (na dluh) a jejich převod penzijním fondům**
  - **Řada motivačních prvků**
  - **Pojištěnost dnes: 95 %**
- **Opt-out do soukromého zdravotního pojištění**
  - **Specializované soukromé (zdravotní) pojišťovny**
  - **Pojištěnost 1997: 25 %, 2008: 15 %**
  - **Růst pojistného**

SPOŘENÍM NA STÁŘÍ K PODPOŘE RŮSTU

Světová banka 1994: Averting the Old Age Crisis Podtitulek: Policies to Protect Old **and** Promote Growth

1. Veřejný pilíř: „funkce redistribuce“

– Varianty:

- Sociální pomoc (součást obecného programu sociální pomoci)
- Univerzální důchod (součást univerzálního systému státního zaopatření)
- Minimální starobní důchod v rámci druhého pilíře

2. Povinný soukromý pilíř: „funkce spoření“

3. Dobrovolný soukromý pilíř

- Důchodové pojištění
- Podnikové zaopatření

SVĚTOVÁ BANKA (1994)

Základní hypotézy

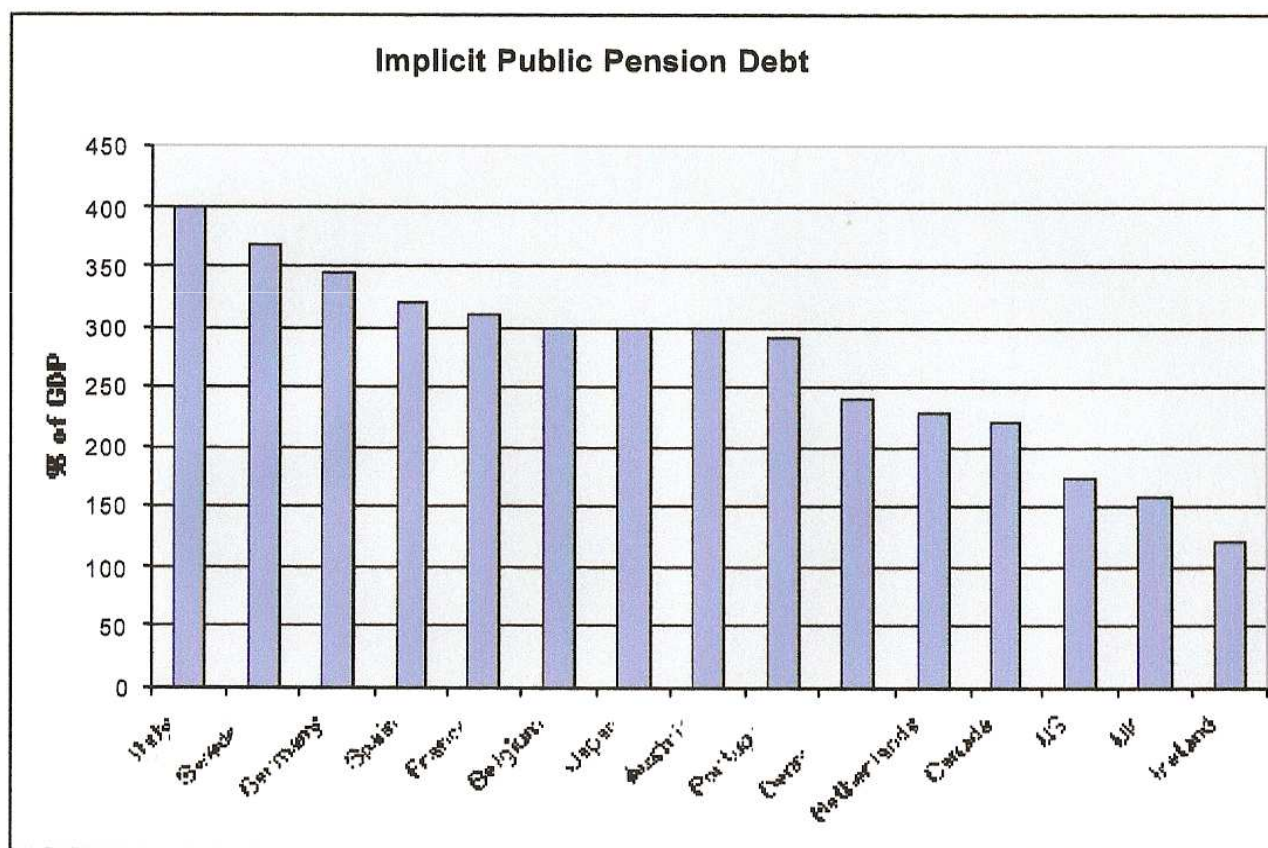
- **Fondový systém vyvolává vyšší:**
  - Národohospodářské úspory →
  - Produktivní investice →
  - Ekonomický růst
- **Soukromý systém je efektivnější:**
  - Konkurence
  - Nezávislost na politicky motivovaných zásazích

TEORIE VE SLUŽBÁCH POLITIKY SVĚTOVÉ BANKY

- **Aaronovo pravidlo**
  - Výhodnost (výnosnost) soukromého a veřejného penzijního systému pro klienty lze vypočítat
- **Implicitní veřejný penzijní dluh**
  - Budoucí penzijní nároky v průběžném systému veřejných penzí představují implicitní veřejný penzijní dluh („**chybějící**“ **technické rezervy**)
    - Při privatizaci penzijního systému vznikající státní dluh je jen explicitní formou existujícího (implicitního) penzijního dluhu
      - **Průběžný systém ale žádné rezervy nepotřebuje!!**

IMPLICITNÍ VEŘEJNÝ PENZIJNÍ DLUH

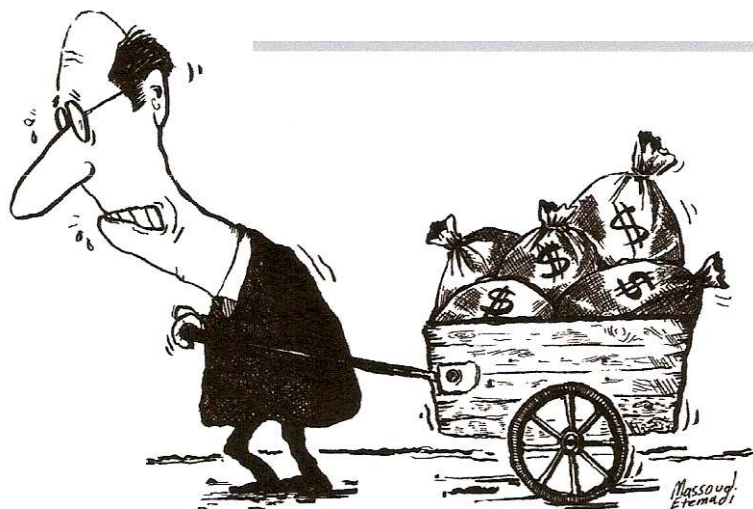
Figure 1: Implicit Public Pension Debt in Selected OECD Countries, 1994

Source: OECD (1996)

IMPLICITNÍ VEŘEJNÝ PENZIJNÍ DLUH

Underfunded pension plans are a serious problem for industrial and developing countries alike. Because this implicit pension debt has important macroeconomic implications, governments need to tackle the problem as soon as possible.

The Implicit Pension Debt

CHEIKH KANE AND ROBERT PALACIOS

10 MÝTŮ SVĚTOVÉ BANKY

Rethinking Pension Reform: Ten Myths About Social Security Systems (P. R. Orszag a J. E. Stiglitz)

– Příspěvek na konferenci „New Ideas About Old Age Security“,
World Bank, Washington, 1999

- **Mýty:**
  - Makroekonomické
  - Mikroekonomické
  - Politickoekonomické

MAKROEKONOMICKÝ MANÉVR

- **Privatizací spoření na stáří k ekonomickému růstu?**
- **Stát vytvoří státní dluh a získané prostředky:**
  - **Soukromé penzijní fondy investují prostřednictvím klientů (Chile)**
    - Velmi vysoké správní a další náklady (poplatky)
    - Databáze klientů pro prodej dalších produktů v rámci finanční skupiny
  - **Stát investuje prostřednictvím soukromých investičních fondů podle rizikového profilu klientů (Švédsko)**
    - Správní a další náklady (poplatky)
  - **Stát investuje do státních dluhopisů prostřednictvím klientů (Rusko: 1 ze 3 variant pro klienty)**
    - Správní náklady
  - **Stát investuje do investičních fondů bez ohledu na penzijní systém (nejjednodušší varianta) – návrh (karikatura privatizace)**
    - Správní náklady
- **Investiční riziko nesou hlavně klienti a stát**
- **Privatizací k dluhům a ekonomickým ztrátám!**

SVĚTOVÁ BANKA (2005)

Old-Age Income Support in the 21st Century.

An International Perspective on Pension Systems and Reform (R. Holzmann, R. Hinz a kol.)

- **Vícepilířový penzijní systém**
  0. „Nultý“ pilíř („sociální penze“: sociální pomoc nebo univerzální důchod)
  1. **Veřejný penzijní systém (DB nebo NDC)**
  2. **Povinný soukromý penzijní systém**
  3. **Dobrovolný soukromý penzijní systém**
  4. **Soukromé úspory, vlastnictví domu apod.**

NDC

Non-financial (notional) Defined-Contribution (Nefinanční příspěvkově definovaný systém)

- **Modernizované sociální starobní pojištění**
  - Posílení zásady ekvivalence u starobního důchodu
- **Přímá vazba mezi zaplaceným pojistným a důchodem**
  - **Připisování skutečně zaplaceného pojistného na individuální účet** pojištěnce u státní/veřejné instituce
    - » Výdělkový strop
  - **Výpočet starobního důchodu ze stavu individuálního účtu** pomocí střední délky života osoby ve věku pojištěnce, kterému začne být vyplácen důchod
- **Ostatní důchody: samostatné řešení**

NDC

Cíle reformy

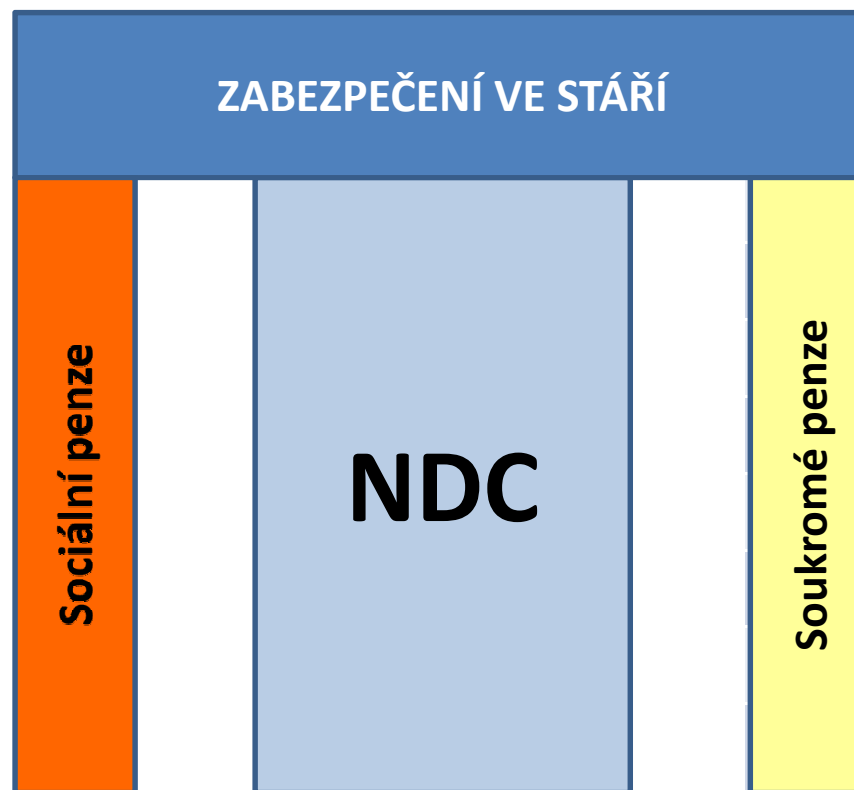
- Snížení nákladů na důchody
  - Metoda: zásadní reforma
  - Vytvoření/posílení zájmu na odkladu pobírání důchodu
  - Vytvoření **automatismu „zvyšování“ důchodového věku**
    - (Politická náročnost zvyšování důchodového věku)
    - S růstem střední délky života pojištěnce v „důchodovém“ věku automaticky (pozvolna) klesá výše důchodu
- Snazší přechod k pozdější privatizaci
  - Odmítání privatizace některými politickými stranami

PANEVROPSKÝ PENZIJNÍ SYSTÉM

Světová banka (2003):
konference na švédském
ostrově Sandhamm,
věnovaná možnostem
uplatnění systému NDC
v Evropské unii

Světová banka (2005):
Pension Reform: Issues and
Prospects for Non-Financial
Defined Contribution (NDC)
Schemes (redakce:
R. Holzmann a E. Palmer)

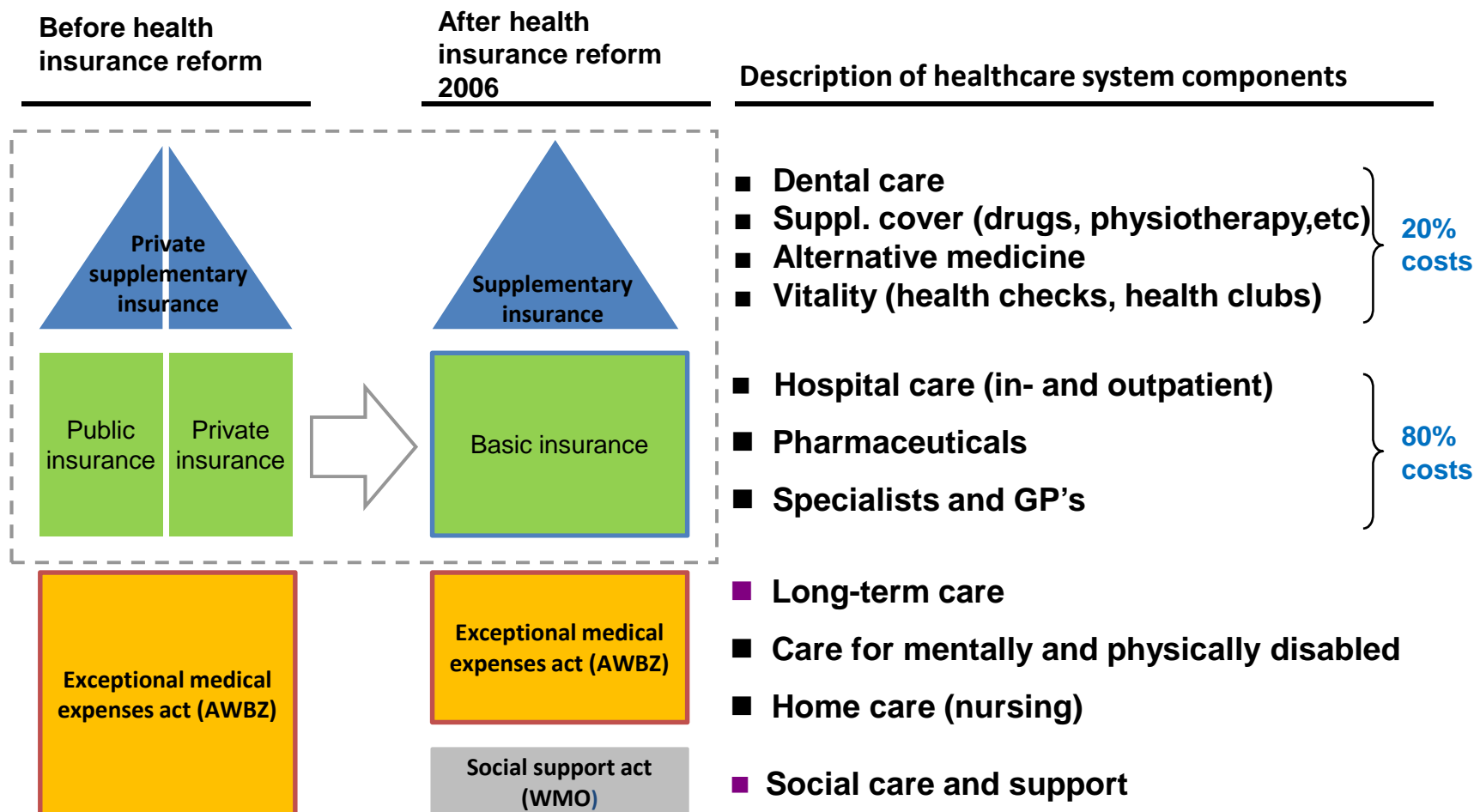
1. Jádrem: NDC
2. Křídla: sociální penze,
soukromé penze

PANEVROPSKÝ PENZIJNÍ SYSTÉM

- **Model pro EU: NDC jako základní pilíř**
  - Prostor pro národní preference
  - Náhrada za málo účinnou „metodu otevřené koordinace“
- **4 země EU zavedly NDC**
  - Švédsko (1994/1999)
  - Itálie a Lotyšsko (1995/1996)
  - Polsko (1998/1999)
- **3 země EU mají „bodový systém“ sociálního starobního pojištění – snadný přechod k NDC**
  - Německo, Francie a Slovensko

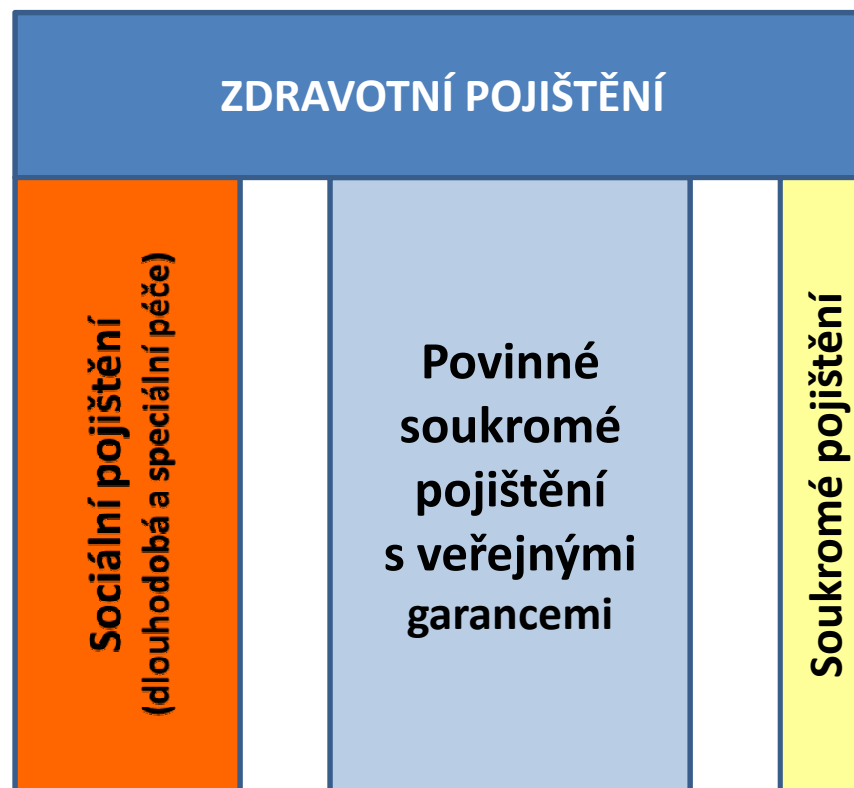
REFORMA ZDRAVOTNÍHO POJIŠTĚNÍ V NIZOZEMÍ

NIZOZEMSKÝ SYSTÉM

3 pilíře zdravotního zabezpečení

- Dlouhodobá péče a hospitalizace > 1 rok
  - Sociální pojištění
- Akutní a běžná zdravotní péče
  - Povinné soukromé pojištění
    - Silná státní regulace
    - Výrazné sociální prvky
- Dobrovolné soukromé připojištění

NIZOZEMSKÝ SYSTÉM

Povinné soukromé zdravotní pojištění (2. pilíř)

- **Ekonomika produktu**
  - Podstatná odlišnost od „normálního“ soukromého zdravotního pojištění
    - Obdobně: pojištění „povinného ručení“
  - Zásadní shodnost se sociálním pojištěním
    - Upraveno zákonem, balík základní péče je jednotný pro všechny
- **Pojistné smlouvy – podle soukromého práva**
- **Pojistitelé: soukromé pojišťovny** (zvláštního druhu, mohou být i neziskovými organizacemi)
  - **Soukromé vlastnictví má zajistit tlak na náklady zdravotní péče**
    - Klíčový problém systému – **zatím se hypotéza neprokázala**
    - **4 pojišťovny ovládají 80 % trhu**

NIZOZEMSKÝ SYSTÉM

Povinné soukromé zdravotní pojištění (2. pilíř)

- Sofistikovaný, velmi složitý, motivační systém státní regulace soukromého trhu
- **Státní dotace** v podobě plateb za pojištěnce hradí cca 50 % nákladů
  - Diferenciace kapitačních plateb podle věku, pohlaví a asi 30 nemocí
- **Univerzální pojistné** placené klienty hradí cca 50 % nákladů
  - Účel: aby klienti brali na zřetel náklady zdravotní péče
  - Každoročně stanoví pojišťovna, cca 1 000 – 1 400 €
  - Za děti do 18 let platí stát
  - Státní příspěvek na univerzální pojistné pobírá asi 40 % klientů
  - Skupinové slevy až 10 %

NIZOZEMSKÝ SYSTÉM

Povinné soukromé zdravotní pojištění (2. pilíř)

- Velmi složitý systém státní regulace soukromého trhu
- **Státní dotace**
- **Univerzální pojistné**
  - Spoluúčast (odčetná franšíza) – lze sjednat do max. 500 € ročně
  - Od 2008 povinná spoluúčast, min. 155 € ročně
    - Netýká se osob ve věku do 18 let a dále některých forem zdravotní péče
  - 2006 – 2007: možnost sjednat bonus za bezeškový průběh až do výše 255 € ročně
  - Celková úroveň spoluúčastí se považuje za nízkou
- **Jednotlivé nástroje mohou existovat i v jiných systémech zdravotní péče**
- **Propojení se zabezpečením při nemoci a invaliditě?**

PANEVROPSKÝ SYSTÉM ?

Panevropský model sociálního zabezpečení

- **Panevropský (starobní) penzijní systém**
- **Panevropský zdravotní, nemocenský a invalidní systém**
  - **Základní složka: moderní sociální zdravotní, nemocenské a invalidní pojištění**
  - **Křídla:**
    - **Sociální dávky zdravotní a invalidní péče a**
    - **Soukromé zdravotní, nemocenské a invalidní připojištění**

PANEVROPSKÝ SYSTÉM ?

Panevropský daňový model ?

- **Standardní model daní a sociálního pojištění**
  - **Pojistné sociálního pojištění**
    - % z výdělku do výdělkového stropu
    - Odpočitatelnost od základu daně z příjmů
  - **Začlenění všech peněžitých dávek sociálního pojištění do vyměřovacího základu pro**
    - Daň z příjmů
    - Pojistné sociálního pojištění
- **Model bez sociálního pojištění**
  - **Bez pojistného sociálního pojištění**
    - = jednodušší daňový systém

Děkuji za pozornost

jaroslav.vostatek@vsfs.cz

jvostatek@volny.cz